

М.Ф. КРОПИВКО, доктор економічних наук, професор, академік НААН
О.В. КОВАЛЬОВА, кандидат економічних наук

Сутність кластера як новітньої мережевої організації спільної діяльності в агропромисловому виробництві

Мета статті - узагальнити теоретичні основи, а також світовий і вітчизняний досвід формування аграрних кластерів та запропонувати виробникам сільськогосподарської продукції, працівникам органів державної влади й місцевого самоврядування перспективні моделі кластерної організації конкурентоспроможного агропромислового виробництва в Україні.

Методика дослідження. Застосовано загальнонаукові методи: абстрактно-логічний для систематизації наявного теоретичного матеріалу та практичного досвіду кластерної організації агропромислового виробництва; індукції й дедукції для визначення принципів функціонування і виокремлення типів аграрних кластерів; моделювання для обґрунтування теоретичних моделей взаємодій учасників кластерів та організаційних моделей агропромислових кластерів.

Результати дослідження. Узагальнено теоретичні основи, світовий досвід та вітчизняні ініціативи щодо мережевої організації агропромислового виробництва за кластерними підходами, охарактеризовано переваги і принципи функціонування аграрних кластерів, виділено «сіткову» та «відцентрову» теоретичні моделі мережевих взаємодій учасників кластерів, окреслено типи агропромислових кластерів за функціональною спрямованістю: агропродуктові - розбудова агропродовольчих ланцюгів з високою доданою вартістю; інноваційні - зміцнення зв'язків установ аграрної науки і освіти з агропромисловим виробництвом для забезпечення його інноваційного розвитку; територіально-виробничі - покращення використання ресурсного потенціалу в забезпеченні комплексного розвитку сільського господарства і сільських територій.

Елементи наукової новизни. Запропоновані організаційні моделі аграрних кластерів, зокрема спрямовані на залучення сільських домогосподарств, сімейних ферм, інших форм малого аграрного підприємництва до спільної діяльності на організованому аграрному ринку та на формування агропродовольчих ланцюгів з високою доданою вартістю.

Практична значущість. Визначено необхідність орієнтації виробників сільськогосподарської продукції, співробітників органів державної влади й місцевого самоврядування, установ аграрної науки і освіти на практичні дії з налагодження спільної діяльності за кластерними моделями з метою формування конкурентоспроможних інноваційно та соціально спрямованих інтеграційних агровиробничих формувань. Табл.: 3. Рис.: 1. Бібліогр.: 12.

Ключові слова: організація агропромислового виробництва, конкурентоспроможність, мережеві взаємодії, кластери, організаційні моделі.

Кропивко Михайло Федорович - доктор економічних наук, професор, академік НААН, головний науковий співробітник відділу організації менеджменту, публічного управління та адміністрування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: kropivko@iae.kiev.ua

Ковальова Олена Вікторівна - кандидат економічних наук, заступник Міністра аграрної політики та продовольства України (м. Київ, вул. Хрещатик, 24)
E-mail: helen_kovaliova@ukr.net

Постановка проблеми. На сучасному етапі аграрної реформи в Україні особливе місце відводиться науковому обґрунтуванню та практичному вирішенню проблеми організації розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва на інноваційній основі. Забезпечити такий розвиток можна організацією великотоварного агропромислового виробництва з використанням механізмів корпоратизації (в основу яких покладено відносини власності) та кластеризації (ґрунтуються на відносинах спільної діяльності).

Нині великотоварне виробництво в аграрному секторі України забезпечує переважно діяльність аграрних холдингових груп, які, використовуючи ефект масштабу і спроможність формувати великі (оптові) партії товарів, завоювали провідні позиції у виробництві й експорті малопрацевітких експортоорієнтованих сільськогосподарських культур [3].

Водночас близько 50% земель сільськогосподарського призначення знаходиться у користуванні порівняно невеликих сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та особистих селянських господарств, які одноосібно, без ринкових посе-

редників, не мають таких можливостей формувати великі партії товарів для продажу та використовувати ефект масштабу для зменшення витрат і збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, в тому числі на експорт. Отже, за такої організації агропромислового виробництва ці сільськогосподарські підприємства, фермерські й особисті селянські господарства у своїй масі є неконкурентоспроможними.

Намагання упродовж останніх десятиліть розвинути сільськогосподарську обслуговуючу кооперацію для підвищення конкурентоспроможності малих форм агровиробництва не дають відчутних результатів. До того ж об'єднання особистих селянських господарств і малих фермерських господарств у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи дає змогу їм підвищувати конкурентоспроможність лише до рівня середніх сільськогосподарських підприємств, що в сучасному бізнесовому середовищі недостатньо.

Слід зазначити, що конкурентоспроможні на світовому агропродовольчому ринку країни з сімейним або фермерським укладом поряд з кооперацією широко використовують кластерні форми організації великотоварного агропромислового виробництва, які побудовано на аутсорсингових (договірних) зв'язках юридично самостійних учасників продуктових ланцюгів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположником кластерної концепції розвитку виробничих мереж багато науковців вважають М. Портера [9, 10]. Теоретичні засади кластерної організації виробничої діяльності в Україні розвинули у своїх фундаментальних наукових працях С.І. Соколенко [11] та М.П. Войнаренко [2].

Першість у теоретичних дослідженнях кластерних підходів до організації агропромислового виробництва в Україні належить Національному науковому центру «Інститут аграрної економіки», вченими якого ще у 1970-х роках під керівництвом І.І. Лукінова поглиблено досліджувалися проблеми агропромислової кооперації і форм господарської інтеграції [6]. У сучасних умовах агропромислового виробництва наукові напрацювання форм міжгосподарської інтеграції на кластерних засадах отримали розвиток як у працях колективу цього Інституту [3, 8, 12], так і в дослідженнях інших науковців [1, 4, 7].

Наразі пошуки форм ефективних в Україні агрокластерів уже перейшли в практичну площину.

Мета статті – узагальнити теоретичні основи, а також світовий і вітчизняний досвід формування агрокластерів та запропонувати сільгоспвиробникам, працівникам органів державної влади і місцевого самоврядування перспективні організаційні моделі кластерної організації конкурентоспроможного агропромислового виробництва в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. На кластерну організацію конкурентоспроможного агропромислового виробництва нині зосереджують увагу як учені, так і практики, які посилено вивчають позитивний світовий досвід їх функціонування. Так, широко відомий кластер з виробництва цукрової тростини в Бразилії, де поля цієї культури сконцентровані в радіусі кількох сот кілометрів і займають лише 1% території країни. Відтак Бразилія на світовому ринку цукру – експортер № 1 (з часткою 52%), а в секторі біоетанолу – експортер № 2 (34% світового експорту). Винний кластер у Чилі займає територію 111 тис. га (в Україні близько 75 тис. га). Водночас Чилі – п'ятий із найбільших експортерів вина у світі, а на 2020 р. заплановано збільшити обсяг чилійського експорту до 3 млрд дол. Додамо до цього виноробні кластери в Каліфорнії (США) і Баден-Вюртембурзі (Німеччина), соєво-кукурудзяний і зерновий пояси в США і Канаді тощо. Досвід країн ЄС також свідчить про визначальний вплив кластеризації на підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів і країн. Економіка Фінляндії повністю кластеризована, економіка Нідерландів розділена на 20 «мегакластерів», у Данії функціонує 29 кластерів, у яких беруть участь 40% усіх підприємств країни, та які забезпечують 60% експорту. Відомими є кооперативні виноробні кластери Лангедок (Франція), Емілія-Романія (Італія) тощо. Близько 60 міждержавних, регіональних, національних, громадських організацій об'єднані в Європейський кластерний альянс, який діє на основі Європейського кластерного меморандуму.

У чому ж сутність кластерної організації виробництва і які додаткові можливості вона надає учасникам кластерів? Фахівці своєї справи знають, що обмін з колегами-конкурентами набутими знаннями, навичками та досвідом значно прискорює взаємне

зростання рівня професійної майстерності та продуктивності праці. Такий шлях набуття нових професійних знань кожен звичайно отримує в процесі неформального спілкування, завдяки участі в організовуваних час від часу навчальних семінарах, науково-практичних конференціях, демонстраційних показах, курсах підвищення кваліфікації тощо.

Однак швидкість технологічного розвитку в усіх областях людської діяльності збільшується у геометричній прогресії, і традиційні форми обміну знаннями, досвідом та інформацією уже не задовольняють потреби. Для цілеспрямованого і регулярного професійного спілкування, спільного захисту й лобювання своїх інтересів фахівці об'єднуються у професійні громадські організації, а суб'єкти підприємницької діяльності - у громадські спілки. В останні роки, з розвитком Інтернет-технологій, отримали розвиток Інтернет-спільноти, які дають змогу віртуально спілкуватися й одержувати від колег поради з вирішення проблем, що виникають у режимі реального часу. Дистанційне навчання, пошук товарів, продавців і покупців по світу, мережева торгівля через Інтернет-магазини, туристичний бізнес, як і надомна організація інтелектуальної праці, сьогодні вже стали звичним явищем.

Отже, мережева організація спільної інтелектуальної праці в сучасному конкурентному середовищі значно прискорює процеси впровадження інновацій у виробничу діяльність і, як наслідок, позитивно впливає на підвищення продуктивності, якості товарів і конкурентоспроможності підприємницьких структур.

Щодо процесу ведення товарного виробництва, то мережева організація спільного виробництва і просування товарів на ринок також має істотні переваги для окремих підприємців і підприємств завдяки використанню ефекту масштабу і кооперації при: спільній закупівлі матеріально-технічних ресурсів виробництва у великих обсягах і за меншою ціною, поділу праці щодо виготовлення товарів високої доданої вартості, формуванні оптових їх партій для продажу та налагодження спільної торгівлі (у т.ч. з виходом на міжнародні ринки), а також спільній реалізації великих інвестиційних проєктів складенням власних і залученням зовнішніх інвестицій тощо. Важливим чинником є також зростання трансакційних витрат на

переміщення матеріально-технічних ресурсів і товарів від продавця до споживача. Усе це спонукає окремих підприємців і підприємства формально або неформально об'єднуватися для спільної виробничої діяльності в межах оптимальної території для отримання відчутних конкурентних переваг.

Зосереджена на обмеженій території група самостійних у юридичному відношенні, взаємозв'язаних і взаємодоповнюючих фізичних осіб-підприємців, підприємств і організацій для ведення спільної виробничої діяльності й має назву кластер (cluster - «скупчення», «пучок», «гроно», «концентрація»).

Учасниками кластерів, крім безпосередньо підприємницьких структур, які формують виробничі ланцюги з виробництва товарів високої доданої вартості, звичайно стають і наукові установи та освітні заклади як носії нових знань і технологій.

Кластери є територіальними виробничими утвореннями, які створюють додаткові робочі місця, виготовляють конкурентоспроможну продукцію і збільшують надходження до місцевих бюджетів, тобто стають «точками зростання» економіки території. Тому місцеві органи влади зацікавлені у їх утворенні й також беруть участь у налагодженні їхньої діяльності.

Багато дослідників вважають Майкла Портера засновником кластерної теорії регіонального співробітництва [9, 10]. Він помітив, що в США окремі регіони є аномально успішнішими від інших за темпами економічного зростання завдяки спеціалізації розміщених у них компаній на виробництві певних видів товарів завдяки розвитку: Лас-Вегас - індустрії розваг, Голлівуд - кіноіндустрії, Каліфорнія - виноградарства і виноробства, Північна Кароліна - меблевого бізнесу.

Класичним прикладом є формування ІТ-кластера в Кремнієвій долині, де виробництво персональних комп'ютерів та інформаційних технологій розпочала група ентузіастів в автомобільних гаражах. Їх скупчення, енергійний обмін інформацією та ідеями привабили широке коло послідовників, які в шаленій конкуренції і співпраці між собою швидко перейшли від дослідних зразків комп'ютерної техніки до промислових. Ці осередки інноваторів привабили постачальників комплектуючих, покупців комп'ютерної техніки, фінансові компанії, сервісні служби, університети тощо, що і посприяло

створенню на цій території ІТ-індустрії світового масштабу.

У сучасній історії України можна продемонструвати результативність кластерної організації розвитку сільської території на прикладі курортної зони Буковелю. Поштовхом до формування цього кластера стало обладнання лижної траси на горі Буковель. Щоб задовольнити потреби спортсменів і туристів, поряд побудовано готелі, заклади харчування, які забезпечили роботою місцевих жителів. Значна частина з них зорієнтувалися на розвиток зеленого сільського туризму, інша – на розвиток підсобних промислів. Органи місцевого самоврядування і державної влади розбудували дорожню інфраструктуру. Як наслідок, було забезпечено економічне зростання території завдяки збільшенню кількості робочих місць, надходжень до місцевих і державного бюджетів тощо.

Подібні мережеві виробничі об'єднання свого часу діяли і в агропромисловому комплексі України. У 1970-х роках вітчизняними вченими поглиблено досліджувалися проблеми агропромислової кооперації і форм господарської інтеграції [6]. З використанням цих та інших наукових обґрунтувань в Україні були організовані та вдало функціонували аж до розпаду СРСР агропродовольчі трести, районні агропромислові об'єднання (РАПО), агрокомбінати, науково-виробничі об'єднання (НВО) тощо.

Наукове визначення виробничого кластера – це об'єднання взаємодоповнюючих підприємств, організацій і зв'язаних з ними за географічною й функціональною ознаками органів державного управління, наукових установ тощо на засадах спільної діяльності на певній території з виробництва конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках продукції та збільшення прибутків учасників кластера [8].

Із цього визначення випливає, що кластер – це міжгосподарське мережеве територіальне об'єднання не тільки взаємодоповнюючих підприємств (як великого бізнесу, так і малого підприємства), що співпрацюють між собою, формуючи замкнутий технологічний цикл великотоварного виробництва і реалізації конкурентоспроможної кінцевої продукції (товарів, послуг) при збереженні юридичної самостійності його учасників, а й інфраструктурних складових, до яких належать органи державного управлін-

ня та наукові установи, що створюють сприятливі умови для виробництва і просування продукції учасників кластера на ринку.

Різниця між кооперативом і кластером полягає в тому, що в кооператив об'єднуються однотипні виробники для спільної діяльності з продажу певних видів продукції на основі горизонтальних інтеграційних зв'язків. Учасниками ж кластерного об'єднання, з використанням як горизонтальних, так і вертикальних мережевих інтеграційних зв'язків, стають виробники, переробники, логістичні компанії та інші зацікавлені у співпраці учасники продуктових ланцюгів, а також органи державної влади й науково-освітні установи. На відміну від інших видів виробничих об'єднань (корпорацій, концернів, акціонерних товариств тощо), виробничу і маркетингову політику розвитку кластера звичайно визначає рада директорів учасників (їхніх повноважних представників) за принципом «один учасник – один голос», тобто на основі міжгосподарського самоврядування.

Визначальним у високій конкурентоспроможності кластерних формувань є:

- з одного боку – використання конкурентних переваг територій, на яких концентрується те або інше виробництво (наявність і якість ресурсів, кваліфікація і вартість робочої сили, територіальне розміщення, природно-кліматичні умови тощо), що дозволяє використати ці переваги для виробництва конкурентоспроможного продукту й підвищення доходів жителів і бюджетів цих територій. З цієї позиції кластери виконують функцію своєрідних «точок зростання» місцевих і регіональних економік, а подекуди й держав у цілому;

- з іншого боку – підсилення конкурентних переваг через налагодження прямих довготривалих зв'язків між учасниками кластера (як формальних, так і неформальних) для спільної діяльності з великотоварного виробництва конкурентоспроможного продукту – окремий учасник без співпраці з іншими та спеціалізації не може здійснювати ефективне виробництво;

- з іншого боку – конкуренція партнерів у підвищенні ефективності виробництва та інтенсивний обмін інформацією і взаємними вимогами, які спонукають їх до запровадження інновацій. Тому учасниками кластерів стають і наукові установи, вищі заклади освіти та/або дорадчі служби, які задоволь-

няють потреби основних учасників у підвищенні кваліфікації і впровадженні інновацій.

На відміну від агрохолдингів, кластери забезпечують співпрацю великих, середніх і малих форм господарювання та сприяють зростанню регіональних і місцевих економік, що в умовах децентралізації влади набуватиме дедалі більшої ваги.

Можна виокремити дві теоретичні моделі мережевих взаємодій у кластерах [7]:

1. «Сіткова» мережева взаємодія, в якій взаємозв'язки між учасниками встановлюються за потребами й інтересами поступово і спонтанно, і, врешті-решт, формується виробнича мережа у вигляді рибальської сітки. Така взаємодія орієнтована на кластер-кооперацію господарств населення та малого агробізнесу переважно по сільськогосподарських продуктах, що не потребують глибокої переробки.

Таку взаємодію можна продемонструвати на прикладі формування кластера «Помідорна долина» вздовж річки Дністер у Заліщицькому районі Тернопільської області, в якій завдяки надзвичайно сприятливим кліматичним умовам сільські домогосподарства почали будувати теплиці для вирощування томатів. Поступово склалися довготривалі взаємовигідні зв'язки домогосподарств із постачальниками елементів теплиць, добрив і засобів захисту, реалізаторами готової продукції тощо. Нині багато сільських жителів району завдяки самозайнятості мають додаткові доходи, а район називають «помідорним центром» Західної Європи.

За такою моделлю мережевої взаємодії на сьогодні формуються й агротуристичні кластери, завдяки підтримці Мінагрополітики України в межах політики сільського розвитку (табл. 1).

1. Ініціативи з розбудови агротуристичних кластерів в Україні

Назва та адреса	Мета і учасники
Агрорекреаційний кластер туристичного спрямування «Горбогори», Львівська обл., Пустомитівський р-н	Побудова об'єктів агротуристичної інфраструктури (котеджі, кафе та ін.), літнього табору для молоді з майстер-класами з ковальства, обробки деревини, виготовлення сирів, прядіння шерсті, виробництва домашніх фруктових джемів, конфітурів та варення, створення інформаційної платформи, створення близько 50 робочих місць з перспективою до 100. Учасники: аграрні та туристичні підприємства Пустомитівського району та м. Львова, Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького
Агрорекреаційний кластер «Курорт «Коблеве», Миколаївська обл., Березанський р-н	Проектування цілорічного реабілітаційного курорту шляхом оптимального використання природних лікувальних, рекреаційних та агротехнологічних ресурсів Березанського р-ну
Міжнародний агроекологічний проект «Медвіно» Київська обл., Іванківський р-н	Повернення жителів сільської місцевості в район, що межує із зоною відчуження Чорнобиля, розвиток агротуризму
Агроекологічний кластер «Фрумушика-Нова», Одеська обл., Тарутинський р-н	Створення умов сталого розвитку степової аграрної дестинації, зокрема створення дослідницького центру вирощування лаванди та її переробки, організація екскурсій на її поля в період цвітіння, формування центру екологічного і сільського туризму. Охоплює території Веселодолинської, Бородінської, Ламбрівської, Юр'ївської, Миколіївської сільських рад
Агротуристичний кластер «Диканька цілий рік», Полтавська обл.	Створення комплексного туристичного продукту, розширення спектра послуг, забезпечення сільського населення постійними робочими місцями та додатковими заробітками

2. «Відцентрова» мережева взаємодія, в якій взаємозв'язки між учасниками ініціює зацікавлений лідер, яким звичайно виступає переробне або заготівельне підприємство.

Найпоширенішу модель агропромислового кластера з відцентровою мережевою взаємодією учасників зображено на рисунку.

Модель агропромислового кластера

Джерело: [9].

Ця модель спрямована на вертикальну інтеграцію малих і середніх сільськогосподарських підприємств з підприємствами глибокої переробки та/або об'ємного експорту продукції високої доданої вартості. Враховуючи важливість вирішення проблеми формування ефективних агропродуктових ланцюгів, розглянемо її особливості докладніше.

Принципи кластерної організації виробництв за цією моделлю такі:

1. *Спільний для всіх учасників бренд (товар, послуги, марка тощо).* В агропромисловому виробництві це може бути вид продукції: зерно, овочі, молоко, м'ясо великої рогатої худоби, м'ясо свинини, яйця та м'ясо птиці тощо. Технології їх виробництва як і способи взаємодії підприємств та організації продуктових ланцюгів різняться.

2. *Наявність лідера (інтегратора) - великого підприємства, що визначає довготривалу господарську та інноваційну стратегію всіх учасників кластера.*

Таким лідером в агропродовольчій сфері може бути провідне або спільне переробне чи торговельне підприємство (продуктовий кластер), науково-освітня установа (інноваційний кластер), орган міжгосподарського територіального самоуправління (територіально-виробничий кластер) тощо.

3. *Добровільність і відкритість членства в кластері самостійних підприємств, організаційна форма - формальне (статутне) або неформальне (договірне) партнерство.* Економічні взаємовідносини в кластері вибудовуються не на основі відносин власності, а на основі відносин вигідної спільної діяльності. Керівництво розвитком

кластера звичайно здійснює Рада учасників шляхом консенсусного ухвалення рішень.

4. *Спільна дистрибутивна мережа виведення товару на ринки (враховуючи міжнародні).* Це важливо, оскільки нині в агропромисловому виробництві країни панує диктат посередників. Щоб отримувати більшу частку від кінцевої (роздрібної) ціни, доцільно розбудовувати свою маркетингову мережу або способом використання логістичних потужностей одного з учасників чи шляхом створення спільного логістичного підприємства.

5. *Кооперація і довіра, що ґрунтуються на паритетному обміні між учасниками продуктового ланцюга.* Як доходи, так і ризики розподіляються пропорційно вкладу учасників у виробництво кінцевого продукту. Якщо, наприклад, переробне підприємство застосує диктат цін, то інші учасники можуть виробити спільну політику щодо заміни цього учасника на іншого, або розроблять плани будівництва нових переробних чи торговельних потужностей на дольових засадах.

6. *Більш високі стандарти якості виробленої продукції.* У кластерному механізмі інтеграції неякісний проміжний продукт, що виготовляється одним із учасників продуктового ланцюга, буде не сприйматися іншими, адже ринок потребує якісного кінцевого продукту.

7. *Третейське вирішення виробничих конфліктів.* Усі спори, що виникають між учасниками кластера, повинні за можливості вирішуватися всередині кластера.

8. *Тісна взаємодія кластерного об'єднання з органами влади та місцевого*

самоврядування на засадах приватно-державного партнерства. Кластери формують економічний базис територіального розвитку. Тому органи влади зацікавлені в їх становленні, а їх формування стає основною функцією органів регіонального і державного управління.

В аграрному секторі України поширюється рух зі створення агрокластерів з використанням іноземного досвіду як за ініціативи окремих лідерів-виробників, так і за підтримки Мінагрополітики України та проектів міжнародної технічної допомоги. У чинному українському законодавчому полі вони можуть створюватися в організаційно-правових

формах простого товариства, асоціації, громадської організації, а в деяких випадках і консорціуму.

Можна виділити три типи великотоварних агропромислових об'єднань кластерної організації:

1. Агропродуктове самоврядне виробниче об'єднання підприємств і господарств, мета якого – ведення спільної господарської діяльності на інноваційній основі з виробництва і просування на ринок певних видів агропродовольчої продукції.

Оприлюднені у ЗМІ ініціативи з розбудови агропродуктових кластерів узагальнено в табл. 2.

2. Ініціативи з розбудови агропродуктових кластерів в Україні

Назва та адреса	Мета і учасники	Підтримка
«Меди Межиріччя», Полтавська обл.	Виведення медопродукції на міжнародний ринок Учасники: ПОП «Дружба», організовані у районні спілки бджолярі 10 районів області (Семенівського та ін.), сільгоспвиробники, Полтавська державна аграрна академія, Асоціація бджолярів	Полтавська ОДА – часткове відшкодування витрат на обладнання
«Яблуневий шлях», Вінницька обл.	Збільшення доходів територій Барської і Северинівської ОТГ завдяки вирощуванню яблук і продукції з них з використанням регіонального бренду «Подільське яблуко»	Фінансова підтримка ЄС – 17 млн грн
Ягідний агрокластер з вирощування малини, Сумська обл, м. Лебедин	Підтримка зайнятості сільського населення с. Межиріч, створення додаткових можливостей для збільшення доходів сільських домогосподарств, малого і середнього агробізнесу, налагодження збуту ягідної продукції і формування достатніх обсягів для її реалізації	Частина обласної «Програми розвитку АПК-2020»
Україно-румунський «Перший аграрний кластер», Чернівецька обл.	Вирощування плодово-ягідної продукції та розвиток садівництва, в тому числі способом налагодження взаємодії між підприємствами-виробниками, інспекторами із сертифікації, транспортувальниками та споживачами продукції	
Український органічний аграрний кластер Вінницька обл., м. Хмільник	Зміцнення спроможності учасників органічної аграрної галузі на національному рівні та прискорення розвитку органічного сільського господарства Учасники: Громадська спілка, яка об'єднує 19 виробників і переробників – учасників органічного ринку України з 11 областей, велика логістична компанія, виробник препаратів для рослин, органічного насіння, міська рада м. Хмільник, кілька громадських організацій	Проект технічної допомоги ПРОМІС, що фінансується федерацією канадських муніципалітетів
Агрокластер «Пуск», Хмельницька обл.	Будівництво елеватора, потужностей для сушіння продукції, під'їзних шляхів, придбання вагонів і тягової сили для надання послуг невеликим (200-300 га) фермерам, реалізація низки кооперативних проектів з переробки сої, пшениці та соняшнику. Учасники: 16 підприємств «Першого сільськогосподарського кооперативу» (ПУСК), до складу якого входить 61 агропідприємство із земельним банком близько 180 тис. га в 10 областях України	Підтримка ЄБРР, Radobanka

Агропромисловий кластер «Крафт Фудз Україна», Сумська обл.	Спрямований на забезпечення Тростянецької кондитерської фабрики «Крафт Фудз Україна» сировиною. Учасники: Тростянецька кондитерська фабрика «Крафт Фудз Україна», сільгосп підприємства, інвестори, Тростянецька міськрада, Сумська облдержадміністрація	Стратегія соціально-економічного розвитку «Нова Сумщина- 2015»
Агрофудкластер «Agro Food Cluster Kharkiv», м. Харків	Мета - сформувати агроторговельний кластер для отримання високої доданої вартості від реалізації своєї продукції. Об'єднано 22 виробника та переробника сільськогосподарської продукції регіону, а також компанії суміжних галузей – логістики, складування, продажу та правового захисту, зокрема харківські компанії «Артика», «Юнітек», «Паритет Агро», м'ясокомбінат «М'ясний», юридична фірма ILF та ін.	Кластер підтримала німецька експертна група
Українська продовольча долина (Ukrainian Food Valley)	Створення відкритої платформи за логікою Food Valleys, що дає змогу різноплановим гравцям через взаємодію досягати спільної мети і на виході нарощувати конкурентоспроможність та забезпечувати зростання в рази (Нідерланди, територія яких у 15 разів менша від України, значною мірою завдяки діяльності Food Valley NL посідають друге місце у світі з експорту агропродукції). Ядром команди, що ініціює створення Ukrainian Food Valley, стали: Микола Гордійчук (Agrico, власник), Наталія Ничипорчук (Good Wine, категорійний менеджер), Артем Бєленков (Smart Farming, генеральний директор), Лук'ян Гонтар (Bacardi-Martini, Supply Chain Director), Руслан Захарченко (Eleks, генеральний директор), Олександр Кузьмічов (Lestro, власник), Наталя Гордійчук (Києво-Могилянська бізнес-школа, керівник Agri Food MBA).	

Джерело: Сформовано авторами.

Як видно з даних табл. 2, прослідковується тенденція за допомогою кластерної організації вирішити питання залучення сільських домогосподарств, особистих селянських господарств, сімейних ферм тощо до діяльності на організованому аграрному ринку способом налагодження спільного виробництва і реалізації так званих «нішевих» культур. Перспективними щодо цього є галузі ягідництва, садівництва, виноградарства, свинарства, молочного тваринництва, бджолярства, звірівництва, екзотичних тварин тощо.

Таке агропродуктове об'єднання не має чітко виражених територіальних меж - воно може об'єднувати технологічно взаємопов'язані в межах агропродуктового ланцюга підприємства і господарства, розміщені на територіях сусідніх сільських громад, районів і навіть областей, які і становлять кластероутворюючий блок.

Зовнішнє інфраструктурне забезпечення діяльності учасників кластера реалізують:

структури інноваційного розвитку - спеціалізовані наукові центри, дорадчі служби та консалтингові фірми;

структури фінансового забезпечення - банки і страхові компанії;

суспільну інфраструктуру - органи місцевого самоврядування та державної влади, громадські організації.

Внутрішню інфраструктуру кластера формують спільні маркетингова служба, агросервісні та транспортні підприємства тощо. Управління діяльністю такого типу кластера забезпечує Рада учасників.

У ННЦ «Інститут аграрної економіки» на основі узагальнення накопиченого досвіду та сучасної практики опрацьовані організаційні структури агрокластерів такого типу:

сільського міні-кластера з виробництва кролятини (за участю домогосподарств). Прототипом цього міні-кластера є ініціатива місцевого підприємця у Маньківському районі Черкаської області, який залучив сільські домогосподарства на взаємовигідних умовах до вирощування кролів за промисловою технологією, поставивши їм клітки, рецептурні корми, організувавши централізований забій та реалізацію тушок і шкурки;

районного (міжрайонного) міні-кластера з виробництва свинини (за участю сімейних ферм). Прототипом цього міні-кластера стала спільна діяльність сімейних ферм, організованих у межах виконання регіональної програми «Семейные

ферми Белогорья» Білгородської області Російської Федерації, де за ініціативи і фінансової й організаційної підтримки влади 34 сімейні ферми налагодили промислову відгодівлю свиней та на основі укладання колективного договору з малим підприємством із забою і спеціалізованими магазинами «Фермер» утворили продовольчий ланцюг з виробництва, первинної переробки і збуту м'яса свиней;

медового кластера (за участю бджолярів сільського населення). Витоком цього кластера стала ініціатива керівника ПОП «Дружба» Полтавської області, який веде роботу з налагодження співпраці з бджолярами 10 районів Полтавщини з реалізації фасованої медопродукції в країні ЄС;

плодоовочевого кластерного об'єднання (ядро - оптовий ринок). Прототипом цього кластера стала організація діяльності оптового мегаринку «Ранжис», округ Парижа, Франція, а також оптового ринку «Фуд-Сити» в Підмосков'ї, Російська Федерація;

зернопродуктового мезакластера (на базі ПАТ ДПЗКУ). Модель розроблено в ННЦ «Інститут аграрної економіки» за замовленням ПАТ «ДПЗКУ» при опрацюванні інвестиційного проекту українсько-китайського співробітництва.

Організовані таким чином самоврядні агропромислові об'єднання великотоварно-

го виробництва за рівнем конкурентоспроможності та інноваційності не поступаються об'єднанням корпоративного типу, які за певної зацікавленості та дотриманні статутних вимог також можуть стати учасниками агрокластерів.

2. Самоврядне науково-виробниче агропромислове об'єднання виробників тієї або іншої сільськогосподарської продукції, технічних засобів і інших матеріально-технологічних ресурсів для її виробництва, а також спеціалізованих наукових установ, що забезпечують трансфер інновацій у це виробництво.

Основне призначення такого інноваційного кластера полягає в забезпеченні інноваційного розвитку його учасників. Такі кластери можуть функціонувати в організаційно-правовій формі простого товариства, що діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання внесків його учасників або у формі асоціації, інколи – у вигляді консорціуму. Управління діяльністю такого кластера здійснює рада учасників, а його ядром звичайно стає спеціалізована наукова установа або університет.

Оприлюднені у ЗМІ ініціативи з формування інноваційних кластерів у аграрному секторі України узагальнено в табл. 3.

3. Ініціативи з розбудови інноваційних кластерів в аграрному секторі України

Назва та адреса	Мета і учасники	Підтримка
Міжнародний агрокластер «Єврорегіон-Дністер», Вінницька обл.	Створення центру інноваційного сільського господарства для сертифікації продукції відповідно до вимог ЄС та спільного надання послуг і процедур, необхідних для експорту в ЄС. Учасники: Об'єднання малих та середніх виробників сільгосппродукції Вінницької обл. та Республіки Молдова, Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН, молдавська ГО «Кутезаторул»	Проект ЄС в Україні «Транскордонна мережа для інноваційного розвитку сільського господарства»
Інноваційно-освітній кластер «Агротехніка», Харківська обл., Лозівський р-н	Розвиток власного виробництва недорогої вітчизняної агротехніки (сівалок, борін тощо) з тестуванням на дослідних полях. Учасники: Лозівський ковальсько-механічний завод (ЛКМЗ) у співпраці з індустріальною групою У.П.Е.К., Харківський підшипниковий завод (ХАРП), Харківський технічний університет сільського господарства, Сумський, Миколаївський, Мелітопольський, Уманський аграрні ВНЗ, УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого	
Регіональний науково-виробничий кластер виробників екологічної продукції «Натур-продукт Полтавщини»	Створений за ініціативи і на базі громадської асоціації «Аграрна наука та практика», об'єднав суб'єкти підприємницької діяльності регіону, населення сільських територій, оселі зеленого туризму, підприємства та організації різних форм власності, наукові установи, включаючи Полтавську державну аграрну академію. Має 7 осередків у різних районах Полтавської області	Проект «Створення регіонального кластера виробників екологічної продукції»

Кластер «Натуральне молоко», Рівненська обл.	Створено для обміну інформацією, захисту інтересів виробників молока та споживачів молочної продукції, вдосконалення механізмів ринкових відносин у молочній галузі. Засновники: 7 сільськогосподарських підприємств Рівненської, Тернопільської та Львівської областей, що працюють у галузі молочно тваринництва	
Регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації», м. Рівне	Метою є об'єднання зусиль, координація дій та реалізація спільних заходів у питаннях розроблення і впровадження інновацій в агропромисловому комплексі Рівненської області. Засновники: 4 органи державної влади, 3 наукові установи та вищі навчальні заклади, 5 виробничих підприємств Рівненщини та 3 інноваційні сервісні установи	

Джерело: Сформовано авторами.

У ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблено такі організаційні структури кластерів цього типу:

насінневого науково-виробничого кластерного об'єднання (ядро насінневий завод);

регіонального науково-навчально-виробничого кластерного об'єднання (ядро - науковий центр/університет).

Діяльність інноваційного кластера стає значно продуктивнішою, якщо ядро кластера, крім наукової (наукових) установи, формує також громадська галузева спілка, яка об'єднує виробників галузі на регіональному та (або) загальнодержавному рівнях управління.

На наше переконання, створення інноваційних кластерів значно прискорить вирішення проблеми посилення зв'язків аграрної науки з виробництвом та спрямування останнього на інноваційний шлях розвитку.

3. Територіальне самоврядне виробниче об'єднання (сільське, районне, обласне) підприємств і господарств у формі простого товариства - діє на основі міжгосподарського договору про спільну діяльність. У ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблено такі моделі:

модель організаційної структури сільського аграрного кластера опрацьована у співпраці з головою Охматівської сільської ради Черкаської області з метою надання агропромислових послуг сільським домогосподарствам та організації громадського кормовиробництва;

перспективна організаційна структура районного територіально-виробничого агропромислового об'єднання. Метою запропонованого Інститутом кластера цього типу має стати забезпечення конкурентоспроможності його учасників та розвитку регіонального (районного, обласного)

агропромислового виробництва на основі розробки середньострокових програм, які передбачають використання переваг регіону через концентрацію виробництва та спеціалізацію учасників, а також через реалізацію заходів програм завдяки об'єднанню зусиль і фінансів учасників.

Кластероутворюючий блок тут формують підприємства і господарства з виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, а також обслуговуючі структури для агропромислового виробництва.

Виконавчо-забезпечувальний блок можуть представляти:

- структури забезпечення інноваційного розвитку - Регіональні центри наукового забезпечення та сільськогосподарські дорадчі служби;

- структури фінансово-кредитного забезпечення - відділення спеціалізованого банку та страхових компаній;

- структури маркетингового забезпечення - відділення Аграрного фонду, кооперативні маркетингові групи тощо.

Ядро такого кластера може утворити відповідне територіальне відділення сільськогосподарської Ради (аграрної палати) як колегіальний представник інтересів суб'єктів господарської діяльності у сфері агропромислового виробництва, а виконавчого органу - відповідне управління агропромислового розвитку.

Висновки. Формування самоврядних кластерних агропромислових об'єднань - одна із складових реформування системи управління розвитком агропромислового виробництва в умовах децентралізації влади, євроінтеграції та розвитку міжгосподарського і громадського самоуправління. Це тривалий процес, який може бути реалізований на засадах стратегічного управління соціально-економічним розвитком територій і вироб-

ництв з обґрунтуванням стратегій і програм їх реалізації, спрямованих на використання територіальних і ресурсних переваг.

Разом із тим при переході до кластерної організації необхідно посилити організаційну роботу органів управління розвитком агропромислового виробництва і сільських територій на місцях, використовуючи як економічні, так і соціально-психологічні вагелі. Зокрема доцільно:

- спільно з господарюючими суб'єктами за державно-приватного партнерства розробляти стратегії і середньострокові програми розвитку агропромислового виробництва, побудовані на використанні можливостей територій та їхніх ресурсів (земельних, природно-кліматичних, просторового розміщення тощо), застосовуючи при цьому кластерні підходи до формування «точок зростання» цих територій;

Список бібліографічних посилань

1. Бакун В. В. Самоорганізація в агропромислових регіональних кластерах. *Економіка АПК*. 2009. № 1. С. 21-28.
2. Войнаренко М. П. Кластери в інституційній економіці : монографія. Хмельницький : ХНУ. ТОВ «Триада-М», 2011, 502 с.
3. Інтеграція та самоорганізація аграрного бізнесу в умовах децентралізації влади : монографія / Лупенко Ю. О., Кропивко М. Ф., Малік М. Й. та ін. ; за ред. М. Ф. Кропивка, В. В. Россохи. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. С. 482.
4. Кірдан Олександр. Розвиток аграрних кластерів як один із шляхів реалізації державної політики в агропромисловому виробництві. URL : http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/6975/1/Kirdan_Ternopil.pdf
5. Лукинов И. И. Теоретические основы развития межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции. *Развитие специализации, межхозяйственного кооперирования и агропромышленной интеграции*. Интеграции : матер. респ. науч.-произв. конф., 12-14 мая 1976 г. Киев : Урожай, 1977, С. 19-27.
6. Методические рекомендации по развитию специализации и концентрации сельскохозяйственного производства на базе межхозяйственного кооперирования и агропромышленной интеграции в Украинской ССР : проект / И. И. Лукинов (руководитель), И. И. Жадан, Н. Я. Кушвид и др. ; ВАСХНИЛ, Юж. отд.-ние, Укр. НИИ экономики и орг. сел. хоз-ва. Киев, 1976. 133 с.
7. Одінцов О. М. Формування інституціональних передумов кластерної організації агропромислового комплексу : монографія. Черкаси : Вертикаль, 2014. 400 с.
8. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем / Лупенко Ю. О., Кропивко М. Ф., Малік М. Й. та ін. ; за ред. М. Ф. Кропивка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2013. 50 с.
9. Портер М. Конкуренция / пер. с англ. Москва : Издательский дом «Вильямс», 2005. 608 с.
10. Портер М. Международная конкуренция / пер. с англ. ; под ред. и с предисл. В. Л. Шетинина. Москва : Международные отношения, 1993. 896 с.
11. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці. Київ: Логос, 2004. 711 с.
12. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій : монографія / Саблук П. Т., Кропивко М. Ф., Булавка О. Г. та ін. ; за ред. П. Т. Саблука, М. Ф. Кропивка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2011. С. 450.

- вибудовувати дієву мережу органів міжгосподарського самоуправління галузю, передавши на рівень міжгосподарського самоврядування ряд функцій і повноважень державного управління, а також фінансово стимулювати сільгоспвиробників об'єднуватися для спільної господарської діяльності;

- для законодавчого унормування діяльності кластерних об'єднань ухвалити спеціальний закон, який розширює правове поле Господарського кодексу України.

ННЦ «Інститут аграрної економіки» підготовлено проект Закону України «Про самоврядні господарські кластерні об'єднання в агропродовольчій сфері», метою якого є врегулювання правових, економічних та соціальних засад організації й діяльності самоврядних господарських об'єднань в агропродовольчій сфері економіки України, а також прав і обов'язків їхніх засновників, учасників та асоційованих учасників.

References

1. Bakum, V.V. (2009). Samoorganizatsiia v ahropromyslovyykh rehionalnykh klasterakh [Self-organization in agro-industrial regional clusters]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 21-28 [In Ukrainian].
2. Voinarenko, M.P. (2011). *Klasteri v instytutsiinii ekonomitsi: monohrafiia* [Clusters in the institutional economy: a monograph]. Khmelnytskyi: KhNU. TOV "Triada-M" [In Ukrainian].
3. Lupenko, Yu.O., Kropyvko, M.F., Malik, M.Y. et al. (2015). *Intehratsiia ta samoorganizatsiia ahrarnoho biznesu v umovakh detsentralizatsii vlady : monohrafiia* [Integration and self-organization of agrarian business in the conditions of decentralization of power: monograph]. M.F. Kropyvko, & V.V. Rossokha (Eds.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
4. Kirdan, O. (n.d.). Rozvytok ahrarnykh klasteriv yak odyn iz shliakhiv realizatsii derzhavnoi polityky v ahropromyslovomu vyrobnytstvi [Development of agrarian clusters as one of the ways of implementing state policy in agro-industrial production]. Retrieved from: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/6975/1/Kirdan_Ternopil.pdf [In Ukrainian].
5. Lukinov, I.I. (1977). Teoreticheskie osnovy razvitija mezhhozhajstvennoj kooperacii i ahropromyshlennoj integracii. *Razvitie specializacii, mezhhozhajstvennogo kooperirovanija i ahropromyshlennoj* [Theoretical bases of development of inter-farm cooperation and agro-industrial integration. Development of specialization, inter-farm cooperation and agro-industrial]. *Integracii : mater. resp. nauch.-proizv. konf.* (pp. 19-27). Kiev: Urozhaj [In Russian].
6. Lukinov, I.I., Zhadan, I.I., Kushvid, N.Ja., et al. (1976). *Metodicheskie rekomendacii po razvitiju specializacii i koncentracii sel'skohozhajstvennogo proizvodstva na baze mezhhozhajstvennogo kooperirovanija i ahropromyshlennoj integracii v Ukrainskoj SSR : projekt* [Methodological recommendations on the development of specialization and concentration of agricultural production on the basis of inter-farm cooperation and agro-industrial integration in the Ukrainian SSR: the project]. Kiev: VASHNIL, Juzh. otd.-nie, Ukr. Nil jekonomiki i org. sel. hoz-va [In Russian].
7. Odintsov, O.M. (2014). *Formuvannia instytutsionalnykh peredumov klasternoi orhanizatsii ahropromyslovoho kompleksu : monohrafiia* [Formation of institutional prerequisites for cluster organization of agro-industrial complex: monograph]. Cherkasy: Vertykal [In Ukrainian].

8. Lupenko, Yu.O., Kropyvko, M.F., Malik, M.Y., et al. (2013). *Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ta sotsialnoi spriamovanosti ahropromysloвого vyrobnytstva na osnovi rozvytku klasternykh system [Increasing the competitiveness and social orientation of agro-industrial production on the basis of development of cluster systems]*. M.F. Kropyvko (Ed.). Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

9. Porter, M. (2005). *Konkurencija / per. s angl. [Competition / trans. from English]*. Moscow: Izdatelskij dom "Viljams" [In Russian].

10. Porter, M. (1993). *Mezhdunarodnaja konkurencija / per. s angl. [International competition / trans. from English]*. V.L. Shetinin (Ed.). Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenija [In Russian].

11. Sokolenko, S.I. (2004). *Klasteri v hlobalnii ekonomitsi [Clusters in the global economy]*. Kyiv: Lohos [In Ukrainian].

12. Sabluk, P.T., Kropyvko, M.F., Bulavka, O.H. et al. (2011). *Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromysloвого vyrobnytstva i silskykh terytorii : monografii [Management of integrated development of agro-industrial production and rural areas: monograph]*. P.T. Sabluk, M.F. Kropyvko (Eds.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

Kropyvko M.F., Kovalova O.V. Essence of the cluster as the latest network organization of joint activities in agro-industrial production

The purpose of the article is to generalize theoretical foundations, as well as the world and domestic experience of forming agrarian clusters, and propose to agricultural producers and employees of state and local government authorities perspective models of cluster organization of competitive agro-industrial production in Ukraine.

Research methodology. In the research process have been used the following scientific methods: abstract and logical for systematization of available theoretical material and practical experience of the cluster organization of agro-industrial production; induction and deduction to determine the principles of functioning and distinguishing types of agrarian clusters; modeling to justify theoretical models of interactions between cluster participants and organizational models of agro-industrial clusters.

Research results. The theoretical bases, world experience and national initiatives on the network organization of agro-industrial production according to cluster approaches have been generalized, and advantages and principles of functioning of agrarian clusters have been characterized. There have been distinguished the "network" and "centrifugal" theoretical models of network interactions of cluster participants, and types of agro-industrial clusters have been defined according to the functional orientation: agroproducts for development of high-value agricultural food chains; innovative for strengthening of the links between agricultural science and education institutions and agro-industry to ensure its innovative development; territorial production for improvement of the resource potential in providing the integrated development of agriculture and rural areas.

Elements of scientific novelty. The proposed organizational models of agrarian clusters are aimed, in particular, at attracting rural households, family farms, and other forms of small agricultural entrepreneurship to joint activities in the organized agricultural market and the formation of high-value agricultural food chains.

Practical significance. The necessity of orientation of agricultural producers, employees of state and local self government authorities, institutions of agrarian science and education for practical actions on establishing joint activity on cluster models in order to form competitive innovative and socially oriented integration agro-industrial formations has been determined. *Tabl.: 3. Figs.: 1. Refs.: 12.*

Keywords: organization of agro-industrial production, competitiveness, network interactions, clusters, organizational models.

Kropyvko Mykhailo Fedorovich - doctor of economic sciences, professor, academician of NAAS, honored worker of science and technology of Ukraine, chief research fellow of the department of management organization and public administration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: kropyvko@iae.kiev.ua

Kovalova Olena Viktorivna - candidate of economic sciences, deputy Minister of Agrarian Policy and Food of Ukraine (24, Khreshchatyk st., Kyiv)

E-mail: helen_kovaliova@ukr.net

Кропивко М.Ф., Ковалева Е.В. Сущность кластера как новейшей сетевой организации совместной деятельности в агропромышленном производстве

Цель статьи - обобщить теоретические основы, а также мировой и отечественный опыт формирования аграрных кластеров и предложить производителям сельскохозяйственной продукции, сотрудникам органов государственной власти и местного самоуправления перспективные модели кластерной организации конкурентоспособного агропромышленного производства в Украине.

Методика исследования. Используются общенаучные методы: абстрактно-логический для систематизации имеющегося теоретического материала и практического опыта кластерной организации агропромышленного производства; индукции и дедукции для определения принципов функционирования и выделения типов аграрных кластеров; моделирования для обоснования теоретических моделей взаимодействий участников кластеров и организационных моделей агропромышленных кластеров.

Результаты исследования. Обобщены теоретические основы, мировой опыт и отечественные инициативы относительно сетевой организации агропромышленного производства в соответствии с кластерными подходами, охарактеризованы преимущества и принципы функционирования аграрных кластеров, выделены «сетевая» и «отцентровая» теоретические модели сетевых взаимодействий участников кластеров, очерчены типы агропромышленных кластеров в соответствии с функциональной направленностью: агропродуктовые - формирование агропродовольственных цепочек с высокой добавленной стоимостью; инновационные - усиление связей учреждений аграрной науки и образования с агропромышленным производством для обеспечения его инновационного развития; территориально-производственные - у

лучшение использования ресурсного потенциала в обеспечении комплексного развития сельского хозяйства и сельских территорий.

Элементы научной новизны. Предложены организационные модели аграрных кластеров, в частности направленные на привлечение сельских домохозяйств, семейных ферм, других форм малого аграрного предпринимательства к совместной деятельности на организованном аграрном рынке и на формирование агропродовольственных цепочек с высокой добавочной стоимостью.

Практическая значимость. Определена необходимость ориентации производителей сельскохозяйственной продукции, сотрудников органов государственной власти и местного самоуправления, учреждений аграрной науки и образования на практические действия по организации совместной деятельности в соответствии с кластерными моделями в целях формирования конкурентоспособных инновационно и социально направленных интеграционных агропроизводственных формирований. Табл.: 3. Илл.: 1. Библиогр.: 12.

Ключевые слова: организация агропромышленного производства, конкурентоспособность, сетевые взаимодействия, кластеры, организационные модели.

Кропивко Михаил Фёдорович – доктор экономических наук, профессор, академик НААН, главный научный сотрудник отдела организации менеджмента, публичного управления и администрирования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: kropivko@iae.kiev.ua

Ковалёва Елена Викторовна – кандидат экономических наук, заместитель Министра аграрной политики и продовольствия Украины (г. Киев, ул. Крещатик, 24)

E-mail: helen_kovaliova@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 07.06.2018 р.

Фахове рецензування: 19.06.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Кропивко М. Ф., Ковальова О. В. Сутність кластера як новітньої мережевої організації спільної діяльності в агропромисловому виробництві. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 18 – 30.

*

УДК 338.432(045)

**М.Ю. КОДЕНЬКА, доктор економічних наук, професор
С.А. СЕГЕДА, кандидат економічних наук, доцент**

Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування

Мета статті - висвітлити значення аграрно-промислового виробництва в економіці країни у контексті розкриття закономірностей його розвитку та проблеми ефективності функціонування.

Методика дослідження. Використано загальнонаукові методи: діалектичний, абстрактно-логічний, розрахунковий, факторного аналізу та статистико-економічний.

Результати дослідження. Проведено оцінку результатів функціонування аграрного сектору економіки України, визначено місце та його динаміку у структурі валової доданої вартості національного господарства і зовнішньої торгівлі, виявлено низький рівень оплати праці у валовій доданій вартості аграрного сектору економіки, встановлено залежність сільськогосподарського виробництва від кон'юнктури світового ринку, з'ясовано тенденцію щодо формування в країні монокультурного землеробства, що має негативні наслідки для забезпечення продуктивності землі, використання праці людини, її життєдіяльності.

Елементи наукової новизни. Ефективний розвиток аграрно-промислового виробництва задовольняється раціональним урахуванням зональних особливостей природно-кліматичного потенціалу країни та застосуванням людських ресурсів, що гарантує добробут населення та продовольчу безпеку країни.

Практична значущість. Авторські пропозиції сприятимуть підвищенню культури землекористування, раціональному розміщенню галузей рослинництва і тваринництва, з урахуванням зональних особливостей відповідно до потреб рослин, забезпеченню людини робочим місцем, нарощуванню виробництва різних видів продукції і енергетичних товарів для продовольчої безпеки нації. Табл.: 5. Библиогр.: 11.

Ключові слова: аграрно-промислове виробництво, людський капітал, аграрний сектор, розвиток, закономірність, монокультура, валова додана вартість, стратегія, інвестиції, ефективність, експорт, імпорт.